

Haşhaş, 12 Mart muhtırası ve toplumsal hafızamız

Mücahit Gültekin, 12 Mart 2020

<https://www.milligazete.com.tr/makale/3703956/mucahit-gultekin/hashas-12-mart-muhtirasi-ve-toplumsal-hafizamiz>

Bugün 12 Mart 1971 Muhtırası'nın yıldönümü. Başka bir ifadeyle, kargaşa, terör, kaos, ambargo ve yokluklarla geçecek; sonunda 12 Eylül darbesiyle sonuçlanacak karanlık günlerin yeni bir evresine geçildiği tarih. 1971-1980 arasındaki o trajik yıllarda tam dokuz hükümet değişikliği yaşanmış, halk 1980 darbesine rıza gösterecek kadar canından bezdirilmişti.

Türkiye o yıllarda, 1964'te Johnson Mektubu'yla ABD'den onay almadan Kıbrıs'a müdahale edemeyeceğini anladıktan kısa bir süre sonra, tarlasına ekeceği bir ürünün bile Amerika'nın rızasına bağlı olduğu gerçeğiyle karşılaştı. Muhtıranın arkasındaki sebeplerden birinin de haşhaş bitkisinin olması genç ve orta yaş kuşağa şaşırtıcı gelebilir.

ABD, 1960'lı yılların ortalarından itibaren Türkiye'de haşhaş ekiminin yasaklanmasını istemişti. Muhtıranın verildiği 1971 yılında, sadece Afyon ve çevresinde geçimini haşhaş bitkisinden sağlayan 100 bin aile bulunuyordu. Türkiye'nin 40'tan fazla ilinde haşhaş ekimi yapılıyordu. Haşhaş bitkisinin o dönemde sadece ekonomik değil, "siyasi" bir anlamı da vardı. Halkın düşeceği fakirlik ABD'nin umurunda değildi. Haşhaş sadece ABD dayatmacılığının değil, kendi halkındansa ABD'nin rızasını gözeten Amerikancılığın da çarpıcı bir simgesiydi.

Ben, o dönem haşhaş ekiminin merkezi olan ve adını da bu bitkiden alan "Afyon" ilinde yaşıyorum. Haşhaşın bu anlamının artık Afyon'da bile hatırlanmıyor oluşu, toplumsal hafızamızdan silinip gitmiş olması nasıl açıklanabilir? Neyi hatırlayacağımız, neyi unutacağımız nasıl belirleniyor? Toplumsal hafıza nasıl denetleniyor? Asıl amacım bu sorulara kısa da olsa bir yanıt vermek. Ama önce 12 Mart Muhtırası ve haşhaş ilişkisini ana hatlarıyla aktaralım.

*

ABD'de Vietnam Savaşı sırasında uyuşturucu kullanımını büyük oranlara varmıştı. 1960-1970 yılları arasında ABD'de 18 yaşın altında uyuşturucu kullananların oranı % 2500 artmıştı. Vietnam'da savaşan askerlerin yaklaşık % 45'i uyuşturucu bağımlısı haline gelmişti. Uyuşturucu o yıllarda Amerika'da toplumsal bir sorun halini almış, Amerika'nın en önemli gündemi olmuştu.

Her 10 aileden 3'ü çocuklarının uyuşturucu kullanmasından şikâyet ediyordu. Başkan Nixon'un yönetime gelirken iki temel vaadinden biri uyuşturucu sorununu çözmekti.

Amerikan yönetimi ABD'de uyuşturucunun yaygınlaşmasından Türkiye'yi sorumlu ilan etmişti. Onlara göre Türkiye'de üretilen haşhaş, ABD'deki sorunun kaynağıydı. ABD'de tüketilen eroinin % 80'inin Türkiye'den geldiği iddia ediliyordu. Sorunun kaynağı kurutulursa uyuşturucu kullanımı da düşecekti.

Bu suçlama asılsız olmasının yanı sıra komik bir suçlamaydı. Türkiye'de üretilen haşhaştan elde edilecek eroin ABD'de tüketilen eroinin ancak % 1'i ediyordu. Uyuşturucunun asıl kaynağı "Altın Üçgen" olarak ifade edilen Burma, Laos ve Tayland idi. Dahası buradaki uyuşturucu trafiğini CIA yönetiyordu. CIA uyuşturucudan elde ettiği gelire, Komünist Çin'i devirmek için Tayland'da örgütlediği milliyetçi Çin yanlılarını destekliyordu.

Buna rağmen ABD, Demirel Hükümeti'nden haşhaş ekiminin tamamen yasaklanmasını istedi, baskısını artırdı. Türkiye'yi tehdit etmeye başladı. Hatta New York Post'ta çıkan bir makalede, haşhaş üretimi tamamen yasaklanmaz ise B35 uçaklarıyla Türkiye'deki haşhaş tarlalarına napalm bombası atılması isteniyordu. Henry Kissinger bir kabine toplantısında "Hükümetleri değiştirme pahasına" bunun önüne geçilmesini istemişti.

Demirel Hükümeti 1970 Haziran'ında çıkardığı bir kararnameyle haşhaş ekilen illerin sayısını önce 7'ye düşürdü. Kararname'de 1971 Sonbahar'ından itibaren 5 ilde daha haşhaş ekiminin yasaklanacağı ifade edilmişti. Ama ABD haşhaşın "tamamen" yasaklanmasını istiyordu. Gerginlik ve tehditler giderek arttı. 12 Mart 1971'de asker Demirel Hükümeti'ne muhtıra verdi. Hükümet düştü. CHP'den istifa ederek bağımsız milletvekili olan Nihat Erim başbakan oldu. Darbe hükümetinin ilk yaptığı iş, haşhaş ekimini tamamen yasaklamak oldu.

12 Mart Muhtırası yapıldığında Dışişleri Bakanı olan İhsan Sabri Çağlayangil İsmail Cem'e verdiği röportajda 12 Mart'ın arkasında CIA olduğunu açıkça belirtmiş, aynen şöyle demişti: "Bundan açık bir şey olamaz: 12 Mart'ta CIA vardır. Büyük ölçüde vardır. 12 Mart'ta haşhaş vardır."

12 Mart'ın arkasından Türkiye'de yükselen anti-Amerikancılığa karşı "Balyoz Harekâtı" gerçekleştirildi. Ülke adım adım terör ve kaosun içine yuvarlandı. 1973 seçimlerinde işbaşına gelen CHP-MSP koalisyonu 7 Şubat'ta güvenoyu aldı, 16 Şubat'ta haşhaş ekimini serbest bırakacağını duyurdu. Bu karar ABD için tahammül edilemezdi. Ülkede 1980 darbesinin koşullarını oluşturacak kirli ve karanlık sürecin işletilmesine hız verildi.

*

Burada, dönemin sağcı zihniyetini ele veren ilginç bir noktayı daha vurgulamak istiyorum. Yeniden Milli Mücadele Dergisi'nin 55. sayısı G.Kurmay Başkanı Memduh Tağmaç'ın resmini kapağa taşımış, altına ise "Komünistlere Karşı Ordu-Millet El Ele" yazmıştı. Aynı sayıda tanıdık bir ismin, Cemil Çiçek'in de bir açıklaması yer alıyordu. Çiçek, komünist tehlikeye karşı askeri yardıma çağırıyor: "Devlet ve milli ordu düşmanları karşısında kahraman ordumuzun mert sesini duymaktan büyük sevinç ve kıvanç duyduk. Bağlılıklarımızı bildirir, saygılar sunarız." diyordu. Cemil Çiçek'in bu açıklamasından 25 gün sonra asker, hükümeti düşürdü.

*

İhsan Sabri Çağlayangil'in yukarıda alıntıladığım açıklamasını okuduktan sonra Çağlayangil'in anılarını yazdığı "Kader Bizi Una Değil Üne İtti" kitabını heyecanla okumaya başladım. 12 Mart gibi, modern Türkiye tarihinin en önemli olaylarından birine tanıklık etmiş ve muhtıranın ardında CIA olduğunu söylemiş birinin çok daha değerli ayrıntılar vereceğini ummuştum.

Kitabı büyük bir dikkatle okudum. Çağlayangil, 400 sayfa tutan anılarında 12 Mart ve haşhaştan neredeyse hiç bahsetmiyordu. Haşhaş üç kez, 12 Mart ise iki kez geçiyordu. Halbuki, 27 Mayıs'tan 19 kez, 12 Eylül'den ise 30 kez bahsediliyordu. 12 Mart Muhtırası'yla özdeşleşmiş bir dışişleri bakanının, muhtıranın hemen ardından İsmail Cem'e söylediklerinden hiç bahsetmemesi ilginçtir. Ben bunu, Süleyman Soylu'nun, 15 Temmuz'un hemen ardından, bir televizyon kanalına bağlanıp, "Darbenin arkasında ABD var." açıklamasına benzer görüyorum. Olayın sıcaklığıyla, gerçekler en üst yetkililer tarafından dile getiriliyor ama sonrasında maalesef, bir şekilde, "ABD'yle müttefikliğimiz" kaldığı yerden devam ediyor.

Bireylerin olduğu gibi toplumların da hafızaları vardır. Neleri hatırladığımız ve neleri unuttuğumuz nasıl bir kişi/toplum olacağımızı da belirler. Christopher Nolan'ın meşhur Memento filmi bunu çarpıcı bir şekilde verir. Filmde "olay, kişi ve durumları" uzun süreli hafızasına kaydedemeyen Leonard Shelby, düşmanlarını ve dostlarını hatırlayamamanın verdiği derin bir bocalama yaşar.

Devletler aynı zamanda yönettikleri toplumların hafızalarını da şekillendirir. Türkiye'nin ABD'yle 75 yıla varan ittifak ilişkisi, bizim adımıza mahcubiyet verici pek çok olaya tanıklık etmiştir. Haşhaş krizinde Türkiye'ye bir "eyalet" muamelesi yapılması bunlardan sadece biridir. Kore Savaşı, Jüpiter Füzelere Krizi, U-2 İstihbarat Uçakları Krizi, Barış Gönüllüleri gibi, ABD'nin Türkiye'nin müttefiki değil düşmanı olduğunu ortaya koyan olaylar yeterince canlı tutulmamaktadır. Eğer bu tarih ilkokullardan itibaren çocuklarımıza öğretilmiş olsaydı, bugün

Ülkemiz ağır bir ABD hegemonyası altında olmazdı. Amerikan kültürü televizyonlarımızı, basınıımızı, sinemalarımızı, sanat ve edebiyatımızı bu denli işgal edemezdi.

Ama ABD'ye gönülden bağlanmış kültürel ve siyasi elitler bu acı olayları sonraki nesillerin hafızasından uzaklaştırdılar. Çünkü bu tarih sadece ABD'nin ülkemizi nasıl kendi çıkarları için sömürdüğünü değil; bu sömürüye izin verenlerin, çanak tutanların, görmezden gelenlerin de tarihidir. Onlar kendi kaderlerini Amerika'nın kaderine bağladıkları için, ABD'yle olan utanç verici tarihimizi gözlerden uzak tutmayı tercih ettiler.

Aradan geçen bunca yıldan ve bunca yaşanmışlıktan sonra, ABD lkemizde darbeler tezghlayabiliyor, terörü besleyebiliyor, bu coğrafyaya operasyon çekebiliyor ve ama hl "asıl düşman" olarak görülmüyorsa bunun sebebi hafızamızdır. Bunun sebebi, toplumsal hafızamızı belirli aralıklarla formatlayanların bize hep "başka düşmanlar" hatırlatmasıdır.

Türkiye'nin kaderini ABD'nin kaderine bağlayanlar, hafızamızı da ABD'nin çıkarlarına bağımlı hle getirmişlerdir. En acısı ise bunu, "milli ve dini" terminolojiyi sınırsızca kullanarak yapmış olmalarıdır.